

Asia: VN/22303/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Ehdotettu rajausta on perusteluissa kuvatuissa poikkeustilanteissa tarkoituksenmukainen keino esitutkintavaiheen jouduttamiseksi. Samalla on kuitenkin syytä korostaa, että poikkeuksesta ei saa muodostua pääsääntöä. Asianomistajien oikeuksien toteutumisen ja koko oikeusprosessin sujuvuuden kannalta on olennaista, että jatkossakin pääsääntönä on asianomistajan vaatimusten selvittäminen esitutkinnassa samoin kuin se, että tavanomaisissa rikosasioissa syyttäjä ajaa asianomistajan korvausvaatimusta asianomistajan tätä pyytäessä.

2. Rikosilmoituksen kirjaaminen

Tuomioistuinvirastolla ei ole lausuttavaa tästä ehdotuksesta.

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Tuomioistuinvirastolla ei ole lausuttavaa tästä ehdotuksesta.

4. Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Esitutkintakuulustelussa epäillylle ja kuulusteltaville tehtävillä ilmoituksilla voi olla merkittävä vaikutus heidän toimintaansa kuulustelussa ja laajemminkin esitutkinnassa. On siten perusteltua kiinnittää näihin ilmoituksiin huomiota myös prosessin sujuvoittamisen keinona. Nyt ehdotettu muutos koskee sitä, että ns. lieventämisperusteista kertomalla rikoksesta epäiltyä kannustettaisiin myötävaikuttamaan rikosasian selvittämiseen. Tuomioistuinvirastolla ei ole huomautettavaa siihen, että ilmoituksissa tuodaan esiin myös lieventämisperusteet. Tuomioistuinikäsitteeseen etenevissä asioissa lieventämisperusteiden arvioiminen on kuitenkin tuomioistuimen harkinnassa, eikä kuulusteluissa voida siksi antaa epäillylle lupauksia lievennyksistä. On syytä varoa myös sitä, että esitutkinnassa painopiste siirtyisi asian muun selvittämisen sijasta tunnustusten tavoitteluun. Esitutkinnassa annetun tunnustuksen peruuttaminen prosessin myöhemmässä vaiheessa johtaa ongelmiin, jos asia on muutoin puutteellisesti selvitetty.

Lisäksi Tuomioistuinviraston kiinnittää huomiota siihen, että tuoreiden selvitysten perusteella asianosaisten ja muiden kuultavien kielellisten oikeuksien huomioiminen jää usein puutteelliseksi tutkintavaiheessa. Kuulustelujen yhteydessä olisi syytä nykyistä paremmin yhtäältä informoida kuultavia heidän oikeuksistaan ja toisaalta dokumentoida esimerkiksi syy sille, että ruotsinkielistä henkilöä kuullaan esitutkinnassa suomeksi. On valitettavan tavallista, että tutkintavaiheen puutteista johtuen kielikysymykset aiheuttavat oikeusprosessin myöhemmissä vaiheissa yllätyksiä, ylimääräistä työtä ja siten myös viivettä.

5. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

Tuomioistuinviraston pitää erittäin kannatettavana ehdotuksia esitutkintayhteistyön ja loppulausuntomenettelyn kehittämistä. Parhaassa tapauksessa näillä muutoksilla olisi voitaisiin olennaisesti järkevöittää oikeusprosessin myöhempiä vaiheita. Muutosehdotusten tavoitteiden toteutumisen kannalta olennaiseksi tulee kuitenkin muodostumaan syyttäjäresurssien riittävyys. Jo nykyinen sääntely mahdollistaisi syyttäjille nykyistä aktiivisemmän osallistumisen esitutkintaan, mutta niukat resurssit ovat olennaisesti rajoittaneet syyttäjien käytännöllisiä mahdollisuuksia tähän.

6. Perusteluvelvollisuuden keventäminen

Tuomioistuinvirastolla ei ole lausuttavaa tästä ehdotuksesta.

7. Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

Ehdotus yleistiedoksiannon ottamisesta käyttöön erityisen laajoissa asioissa on kannatettava. Ehdotetut säännökset ja perustelut jättävät kuitenkin avoimeksi sen, mikä on "hyvin suuri määrä asianomistajia". On selvää, että yleistiedoksiannon käyttäminen jää viime kädessä yksittäistapauksessa arvioitavaksi, mutta voisi olla eduksi, jos tämän arvioinnin kriteerejä pystyttäisiin vielä jatkovalmistelussa täsmentämään.

8. Tiedottaminen esitutkinnassa

Tuomioistuinvirastolla ei ole lausuttavaa tästä ehdotuksesta.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Tiedoksiantosääntely

Tuomioistuinvirasto pitää perusteltuna tiedoksiantosääntelyn kehittämistä nykyistä joustavammaksi. On todennäköistä, että ehdotuksella "tien päältä haastamisesta" ei tule olemaan kovin suurta merkitystä käytännössä. Sen sijaan puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentamisella voi olla merkittävä vaikutus tuomioistuinten tiedoksiantotoimintaan.

Puhelintiedoksiannon käyttämisen edellytyksenä on ollut ja tulisi säilymään jatkossakin se, että vastaanottaja saa epäilyksettä tiedon asiakirjasta ja ymmärtää tiedoksiannon merkityksen. Tämän edellytyksen merkitys tulee korostumaan, jos puhelintiedoksiannon käyttöala laajentuu ehdotetulla tavalla. Käyttöalan laajentuminen on lähtökohtaisesti myönteinen asia, mutta samalla on todettava, että vasta myöhempi käytäntö tulee osoittamaan sen, kuinka laajasti puhelintiedoksiantoa voidaan asioissa, joissa se ei vielä nyt ole mahdollista.

Lisäksi on syytä todeta, että sähköisten asiointipalveluiden kehittyminen tulee johtamaan siihen, että sekä haastemiestiedoksiantojen että puhelintiedoksiantojen osuus tiedoksiannoista tulee merkittävästi pienenemään tulevaisuudessa.

2. Kirjallinen menettely

Tuomioistuinvirasto pitää ehdotuksia kannatettavina erityisesti tuomioistuinten toiminnan tehokkuuden näkökulmasta. Muutoinkin on perusteltua tavoitella sitä, että asiat ohjautuvat sujuvasti laatuun ja laajuuttaan vastaavaan menettelyyn.

Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamisella voidaan kuitenkin nähdä myös kielteisiä vaikutuksia ainakin oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen toteutumiseen tai ehkä myös väittää, että suullisilla käsittelyillä on jonkinlainen itseisarvo. Tässä kysymys on lopulta siitä, millaisin resurssien tuomioistuinlaitos toimii ja miten niukat resurssit käytetään. Julkisuusperiaate toteutuu tällä hetkellä suomalaisissa tuomioistuimissa erittäin hyvin, kun taas käsittelyajat ovat lähes kaikissa asiaryhmissä kohtuuttoman pitkiä. Yleinen taloustilanne tulee tuskin mahdollistamaan sellaisia resurssilisäyksiä, että pitkien käsittelyaikojen ongelman saataisiin niillä ratkeamaan. Tätä taustaa vasten on perusteltua pyrkiä tehostamaan olemassa olevien resurssien käyttöä kirjallisia menettelyitä lisäämällä, vaikka se tapahtuisikin osin julkisuusperiaatteen kustannuksella.

3. Poissaolokäsittely

Tuomioistuinvirasto pitää ehdotuksia kannatettavina. Poissaolokäsittelyiden käyttöalan laajentamisesta voi olla merkittävää hyötyä tuomioistuinten toiminnan tehokkuudelle, kun vastaajan poissaolon vuoksi peruuntuvien pääkäsittelyiden määrää saadaan pienennettyä. Periaatteellisella tasolla voidaan pohtia, onko oikeudenkäyntiin osallistuminen rikosasian vastaajalle ensisijaisesti oikeus vai velvollisuus, mutta käytännön tasolla mahdollisuus ratkaista rikosasia vastaajan poissaolosta nykyistä laajemmin on ainakin tuomioistuinten toiminnan tehokkuuden näkökulmasta selkeä parannus.

Ehdotusten vaikutukset ja muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin?

Vaikutustenarvioinnissa on laskettu, että ehdotetuilla toimenpiteillä voitaisiin saavuttaa tuomioistuimen osalta vuosittain jopa 2,4 miljoonan euron säästöt. Tuomioistuinvirastolla ei ole huomautettavaa käytettyihin laskukaavoihin tai lukuihin. Sen sijaan on kuitenkin syytä alleviivata vaikutustenarvioinnissakin mainittuja epävarmuustekijöitä. Ehdotettujen muutoksia on lukuisia ja niillä voi hyvin olla ennakoinnattomia yhteisvaikutuksia.

Lisäksi on syytä kiinnittää huomioita siihen, että tuomioistuintoiminnassa mahdollisesti saavutettavat säästöt jäävät monessa kohdassa riippumaan muusta kuin tuomioistuinten omasta toiminnasta. Esimerkkinä voidaan mainita kirjallinen menettely ja poissaolokäsittelyt, joissa syyttäjät vaikuttavat merkittävästi siihen, missä määrin asioita ohjautuu näihin menettelyihin.

Tuomioistuinvirasto käsityksen mukaan muutoksista mahdollisesti saatavaa hyötyä ei tulisikaan pyrkiä ulosmittaamaan rahamääräisinä säästöinä, vaan käyttää vapautuvat resurssit täysimääräisesti oikeudenkäyntien keston lyhentämiseen.

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

Lopullista hallituksen esitystä valmisteltaessa on syytä vielä erikseen huomioida tietojärjestelmämuutokset sekä kustannuksissa että aikataulussa. Järjestelmämuutosten laajuus voidaan arvioida, kun tulevat lainmuutokset ovat saaneet lopullisen muotonsa.

3. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

-

Kumpula Pasi
Tuomioistuinvirasto